

Posudek na disertační práci *Markéty Novotné Lenní institut na statcích českého krále v raném novověku.*

Praha, FF UJ 2016, 252 str. strojopisu.

Jak naznačuje název předložené disertační práce, její autorka Magdalena Novotná si v ní vytkla cíl objasnit fungování manské soustavy na statcích českého krále v raném novověku. Po přečtení práce ovšem zjišťujeme, že si takto vytýčený cíl poněkud zúžila a soustředila se na jediné královské panství - panství hradu Karlštejna, a to v době od konce 16. do konce 17. století. To jí umožnilo jít do větší hloubky a na zvoleném příkladu osvětlit vskutku všestranně nejrůznější stránky fungování lenního systému. Práci takové zúžení nepochybně prospělo. Na druhé straně ovšem nepovažuji za správné, že širší problematiku raně novověkých hradních i ušlechtilých lén ponechala zcela stranu a že ani slovem nenaznačuje, jaké důvody ji vedly ke zúžení zorného pole své práce vzhledem k jejímu titulu. Alespoň podtitulem mohl být čtenář, který bude v práci marně hledat něco o systému hradních lén na zeměpanských statcích jako celku hledat, informován předem, že daný problém autorka řeší na příkladu jednoho konkrétního panství. A samozřejmě by nebyl žádný problém uvést na základě literatury vlastní výklad jednou stručnou kapitolou o vývoji celku královských lén, především pak hradních lén, v raném novověku, zejména se důkladněji zamyslet nad tím, že zatímco pohraniční systémy hradních lén byly postupně alodizovány, Karlštejn spolu s Křivoklátem činily jakousi výjimku.

Práce se skládá ze tří kapitol. Zdařilá a přínosná je první kapitola, v níž autorka zasvěceným způsobem podává přehled vývoje názorů na původ, funkci a proměny lenního zřízení v historiografii 19. a 20. století. Ukazuje autorčinu dobrou znalost zahraniční literatury a dobrou orientaci v současných tendencích, směřujících od důrazu na právní normy či na struktury k dynamičtějšímu zkoumání lenního vztahu. Autorka se přitom neutápí ve výčtech titulů, ale dokázala se soustředit na podstatné práce a stručně, ale výstižně charakterizovat jejich přínos. Jde ovšem převážně o medievalistickou literaturu, která se specifickými raně novověkými ležícími v centru autorčiny souvislosti, dotýká jen v menší míře. Některé širší, ideologické souvislosti vysokého hodnocení lenního systému přitom autorka pomíjí. Mám na mysli například důraz kladený na „francké svobody“ u kritiků panovnického absolutismu ve Francii v 17.-18. stol. nebo důraz německé historiografie na osobní vztah („germánskou věrnost“) směřující proti interpretaci středověkého mocenského systému jako systému státního, což zřejmě souviselo i s nacistickou ideologií. Vzhledem k cíli práce ale autorčin zasvěcený výklad o literatuře plně dostačuje.

Zajímavá a nepochybně přínosná je i druhá kapitola, věnovaná Karlštejnu včetně jeho systému manů v českém historickém vědomí. Plně odpovídá současnému zájmu zahraniční i naší historiografie o paměťovou kulturu. Z této literatury autorka zdařilým způsobem čerpá metodologická východiska svého výkladu i pojmový aparát. Opírá se přitom především o práce literárních vědců (Hodrová, Macura, Hrbata), zčásti i domácích historiků, méně o zahraniční literaturu (chybí např. Halbwachs). Sám autorčin výklad je přitom velmi zajímavý a rozhodně by si zasloužil po doplnění odkazy na významná díla dalších autorů krásné literatury (K.H. Mácha, F. Kubka) publikovat. Za poněkud neorganické považuji zařazení této kapitoly před vlastní výklad o karlštejnské manské soustavě. Chápu, že autorku k tomuto kroku vedla skutečnost, že v rámci „mytizace“ Karlštejna byli „mytizováni“ i karlštejnští manové. Myslím však, že vhodnější by bylo zařadit tuto kapitolu na závěr práce, kam se v historické literatuře obvykle práce o „druhém životu“ řadí.

Jádrem práce je výklad o vzniku, vývoji a fungování karlštejnské lenní soustavy, který je podán v obsáhlé třetí kapitole práce. Autorka tu podrobně líčí snahy o obnovení rozložené karlštejnské lenní soustavy na konci 16. století, její osudy za českého stavovského povstání i

důsledky, jaké pro ni mělo zrušení úřadu karlštejnského purkrabí a posléze zástava panství po Bílé hoře, ekonomické důsledky třicetileté války a vývoj správního systému karlštejnského panství za těchto změn a konečně - na základě podrobné analýzy karlštejnských manských knih - obsazování jednotlivých lén v daném období a také hospodaření na těchto statcích či lépe statečcích. Celkový obraz pak autorka doplňuje exkursem, v němž podává podrobnou historii vybraných lén. Její výklad je - přes jistou popisnost - nepochybně přínosný. Autorce se podařilo ukázat, že po ztrátě původní funkce soustavy (většina středověkých povinností, zejména branných, již byla v daném období relucována) nabyla soustava zcela nové funkce, neboť jednotlivé lenní statky se staly vhodným objektem pro zakupování drobné šlechty, pražských úředníků a zámožných pražských měšťanů na venkově. Cenné jsou i doklady o vybavení (většinou dosti skromném) dvorců jednotlivých manů. Vlastní výklad je pak doplněn o několik vhodně volených příloh, které prohlubují naše poznatky a usnadňují orientaci v textu. Znalosti o fungování hradních lén v raném novověku byly autorčiným výzkumem výrazně posunuty vpřed, zejména uvážíme-li, že až dosud ležela tato problematika (s výjimkou lén křivoklátských) stranou zájmu naší historiografie. Autorka právem konstatuje, že znalosti o karlštejnské lenní soustavě jako celku se až dosud opíraly vlastně jen o Sedláčkovu stať v Hradech. Poněkud však přechází fakt, že již existuje poměrně početná novější literatura věnovaná jednotlivým lénům. Autorka sice tyto práce pečlivě eviduje v poznámkách, nicméně postrádám jejich celkové zhodnocení, alespoň v několika větech. Tyto výtky ovšem nezpochybňují zásadní přínos autorčina výzkumu.

Tak jako v každé práci, i v recenzované tezi najdeme některá nepřesná tvrzení, zjednodušení, drobné omyly a překlepy. Není jich ovšem mnoho. Ne zcela logické je např. tvrzení (s. 7-8), že ačkoliv Mitteisovo používání termínu „stát“ pro středověk bylo zpochybněno, zůstává Mitteisovou zásluhou, že odhalil a popsal roli lenních vztahů pro vývoj státu. Na s. 33 autorka píše, že Karlštejn se v 19. stol. začal nazývat Karlův Týn „s ohledem na novou symbolickou topografii“. Snad by bylo možno tento výklad upřesnit jednoduchým konstatováním, že české národně uvědomělé společnosti té doby začal vadit německý základ názvu „-stein“. Na str. 26 najdeme tvrzení, že Balbín vylíčil podobu krajiny Čech tím, že „ohraničil prostor horami a řekami, tak jak to činili již antičtí autoři“. Není to zcela přesné, protože řekami není vymezena krajina Čech, ale jejich vysoká poloha. Navíc je otázka, do jaké míry Balbín psal jen pod vlivem antických autorů, protože vymezení hranic Čech horami a vysoké polohy řekami je locus communis všech středověkých a humanistických popisů Čech u našich i cizích kronikářů počínaje Kosmou. Na s. 59 píše autorka o Staré huti u Hýskova, že „jakkoliv se nejednalo o skutečné léno, nebylo nijak neobvyklé, že takové zboží bylo vedené pod deskami dvorskými, jak svědčí časté zápisy zvláště z patnáctého století“. Na rozdíl od ní se domnívám, že o léno v 15. století šlo, a to o určitou analogii k robotním lénům, projevující se pravidelným platem v železe dodávaném na Karlštejn. Pro tuto variantu svědčí nejen existující analogie, neboť i některé další statky u nás měly charakter lenních statků (např. Sorgenthal, Pleil nebo Jílové v Krušných horách), a to ještě v 17. stol, ale i fakt, že obytné stavení majitele Staré huti bylo v 16. století označováno jako tvrz. Důkladnější vysvětlení by po mém soudu potřebovaly pojmy „laurentické litanie“, a „teze“, které na str. 143 autorka uvádí v souvislosti s výzdobou interiéru lenních dvorců, a to bez jakéhokoliv komentáře. Ne zcela také rozumím vazbě „nově obnovené komponenty“ (s.44). Dodávám ještě, že občas se v práci setkáme s nesprávnými pády a tvary slov: s. 31 **der** Archives, s. 80 „purkrabí, **jež** zastávali tento post“, s. 91 prodej Brunovi z Mansfeldu, pocházející**ho**, s. 92 prostřednictvím Jiřího Viléma Michna, s. 99 po Anně Marie Eusebii, jde však spíše o pouhé překlepy a není jich mnoho. Podotýkám ještě, že predikát Josefa Vodopiuse nezněl z Mrchník, ale z Vrchník (s.86).

Za nešťastný považuji způsob volby titulů jednotlivých kapitol a podkapitol. Autorka tu v duchu dobové módy používá výlučně metafor nebo citátů z pramenů, které ovšem nic

neříkají o obsahu příslušného celku, takže z hlediska orientace v textu práce jako celku jsou úplně zbytečné, ne-li přímo zavádějící. Pokud se již autorka pro tento způsob rozhodla, měla zvolené tituly v každém případě doplnit i tituly věcně osvětlujícími obsah kapitoly.

Závěrem bych znovu podtrhl, že práce M. Novotné je nesporně věcně přínosná, je založena na důkladné heuristice a hluboké znalosti literatury, z níž autorka dokáže čerpat metodologické podněty k nejruznějším, i navzájem dosti vzdáleným problémům, jako je lenní vztah na straně jedné a historická paměť na straně druhé. Vadí jí určitá nevyváženost struktury a přílišná popisnost třetí kapitoly, v níž se základní výkladová linie místy až ztrácí, Tyto nedostatky však nejsou natolik závažné, aby zpochybnily pozitiva práce, která dokládá autorčinu schopnost vědeckého zpracování závažné problematiky. Práce po mém soudu **splňuje** požadavky kladené na disertační práce, **doporučuji** ji k obhajobě a navrhuji klasifikaci **prospěla**.

V Praze 30. května 2016.



Prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.